

บทที่ 2

พระอัยการลักษณะมรดก

กฎหมายลักษณะมรดก บัญญัติขึ้นโดยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ในปีพุทธศักราช 2155⁽¹⁾ แต่ในตัวกฎหมายระบุพระนามสมเด็จพระเอกาทศรถเป็นผู้ทรงตรากฎหมายลักษณะมรดกขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เวลาที่ทรงตรากฎหมายมักจะใช้พระนามของสมเด็จพระเอกาทศรถเสมอเพื่อเป็นการพระราชทานพระเกียรติแก่สมเด็จพระอนุชา จึงถือเป็นประเพณีสืบต่อมาในภายหลังที่พระมหากษัตริย์บางพระองค์ทรงบัญญัติกฎหมายมักจะอ้างพระนามสมเด็จพระเอกาทศรถแทน⁽²⁾

ตามกฎหมายลักษณะมรดก มรดกย่อมได้แก่บรรดาทรัพย์สินของผู้ตายรวมตลอดทั้งหนี้สินของผู้ตายด้วย

การแบ่งมรดกชาย

กฎหมายลักษณะมรดกถือหลักเรื่องการมีศักดิ์นาหรือไม่มีศักดิ์นาเป็นเกณฑ์สำคัญในการแบ่งมรดก คือ ผู้ตายมีศักดิ์นา 400 ไร่ หรือกว่านั้นขึ้นไป ให้แบ่งมรดกออกเป็น 4 ภาค คือ ภาคหลวง ภาคบิดามารดา ภาคภรรยา และภาคญาติ ทั้งนี้มีข้อยกเว้นสำหรับพวกที่มีศักดิ์นา 400 ไร่ หรือกว่านั้นขึ้นไปไม่ต้องแบ่งภาคหลวง ถ้าหาก

1. ผู้ตายมีบ้านหนึ่ง หรือบ้านนาอย่างใดอย่างหนึ่งในราชการ
2. ผู้ตายเป็นพราหมณ์ แม้จะมีศักดิ์นากว่า 400 ไร่ก็ตาม

ผู้ตายมีศักดิ์นาลดต่ำกว่า 400 ไร่ ให้แบ่งมรดกออกเป็น 3 ภาค คือ ภาคบิดามารดา ภาคภรรยา และภาคญาติ

(1)กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 3 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515), หน้า 21.

(2)พระวรภักดีพิบูลย์, เรื่องเดิม, หน้า 45.

การแบ่งมรดกภาคหลวง

ผู้ที่จะต้องแบ่งมรดกให้แก่ภาคหลวงได้แก่ผู้มีศักดินา 400 ไร่ หรือกว่านั้นขึ้นไป โดยมีข้อยกเว้นว่า ถ้าผู้ตายมีบำเหน็จ หรือบำนาญอย่างหนึ่งอย่างใดในราชการ

บำเหน็จ คือ คุณความดีความชอบที่กระทำเป็นพิเศษเป็นครั้งคราว เป็นประโยชน์อย่างมากแก่บ้านเมือง บำเหน็จมี 5 ประการ ดังนี้

1. อาสางานพระราชสงครามชนช้างกับข้าศึก
2. เอาสมัครพรรคพวกมาอาสาเมื่อการศึกสูญเสียชีวิต เอาชนะแก่ศัตรู
3. เมื่อมีข้าศึกมาปล้นบ้านเมือง อาสารักษาพระนครไว้ไม่ให้เสียแก่ข้าศึก
4. เป็นเจ้าพนักงาน บำรุงพระราชทรัพย์ในท้องพระคลังให้มั่นคงบริบูรณ์ โดยพระราชประเพณีมิให้ราษฎรเดือดร้อน
5. พิพากษาว่าคดีโดยสุจริตตามพระราชประเพณีมิให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อน (ลักษณะอาญาหลวง บทที่ 144)

สำหรับบำนาญ คือรางวัลในการปฏิบัติราชการด้วยดีเสมอมาในการรับราชการ

ในส่วนภาคหลวงนี้ยังมีเครื่องพิฑยาที่ผู้ตายจะต้องคืนหลวงด้วย เว้นแต่ผู้ตายจะมีทั้งบำเหน็จและบำนาญ จึงไม่ต้องแบ่งมรดกภาคหลวงและไม่ต้องคืนเครื่องพิฑยา (ลักษณะมรดก บทที่ 2)

เครื่องพิฑยา คือสิ่งซึ่งพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานสำหรับความชอบในตำแหน่งหรือเกียรติยศ หรือสิ่งซึ่งพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้นใช้ในการประดับยศแห่งตน เช่น เครื่องยศ เสื้อธง เรือกันยา หีบหมาก พานทอง นอกจากนี้ยังมีสิ่งของที่ได้มาจากการสงครามที่พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้เป็นเครื่องประกอบเกียรติยศ เช่น ช้าง ม้า อาวุธ ข้าทาสชายหญิง เป็นต้น

การจัดการมรดกภาคหลวง ถ้าผู้มีบรรดาศักดิ์ถึงแก่ความตาย ให้สมุหมรดกจัดทำบัญชีมรดกพิฑยา เพื่อทราบจำนวนทรัพย์สินมรดกและป้องกันมิให้ทายาทยกยอกเบียดบังทรัพย์สินมรดก (ลักษณะมรดก บทที่ 41 ก.) และจัดเก็บมรดกภาคหลวงเข้าพระคลังหลวง (ลักษณะมรดกบทที่ 3) เว้นแต่ผู้ตายที่มีบำเหน็จหรือบำนาญตามที่ได้กล่าวมาแล้ว สำหรับตำแหน่งสมุหมรดกได้ยกเลิกไปนานแล้ว

การแบ่งมรดกภาคบิดามารดา มรดกภาคบิดามารดาย่อมตกให้แก่บิดามารดาของผู้ตาย ถ้าบิดาได้ตายไปก่อนเจ้ามรดก ทรัพย์มรดกทั้งหมดตกให้แก่มารดา ในทำนองเดียวกันถ้ามารดาตายเสียก่อน บิดาก็ได้มรดกไปทั้งภาค ถ้าบิดามารดาหย่าร้างกัน ให้ได้ทรัพย์คนละกึ่งส่วน (ลักษณะมรดก บทที่ 3) ถ้าบิดามารดาไม่มีชีวิตอยู่ทั้งสองคน ไม่ต้องแบ่งภาคบิดามารดา

การแบ่งมรดกภาคภรรยา

ถ้าผู้ตายมีภรรยาหลายคนและมีฐานะรูปต่างกัน ถ้าภรรยาเหล่านั้นอยู่ด้วยกันเกินกว่า 3 ปี และได้รักษาชีพปลงศพ ให้ภรรยาทั้งหลายรับส่วนแบ่งมรดกในภาคของตนดังนี้

1. ภริยานั้นพระกรุณาพระราชทานให้ ให้ได้ทรัพย์ 3 ส่วนกึ่ง
2. ภริยาผู้ขอมีชันหมาก บิดามารดายกให้ให้ได้ทรัพย์ 3 ส่วน
3. ภริยานั้นทูลขอพระราชทานให้ ให้ได้ทรัพย์ 2 ส่วนกึ่ง
4. อนุภริยา ให้ได้ทรัพย์ 2 ส่วนกึ่ง

ถ้าภริยาทั้ง 4 จำพวกนี้อยู่ด้วยกันตั้งแต่ 3 ปีลงมา และได้รักษาชีพปลงศพ ให้ได้รับคนละกึ่งส่วนซึ่งแบ่งไว้เดิมนั้น และทรัพย์ซึ่งแบ่งกึ่งหนึ่งนั้นให้เอาไปเพิ่มเข้าในทรัพย์ 3 ภาค ถ้าภริยาทั้ง 4 จำพวกนั้นมีได้รับชีพปลงศพ ไม่ให้ได้รับส่วนแบ่งปันเลย (ลักษณะมรดก บทที่ 5) ถ้าภริยาทั้งหลายนี้ผู้ใดได้รับราชการ ให้ได้รับทรัพย์เพิ่มอีก 1 ส่วน

ให้สังเกตว่าทาสภริยานั้นไม่ได้รับส่วนแบ่งทรัพย์มรดก ให้แต่ตัวหลุดเป็นไท หากบุตรของทาสภริยาได้รับทรัพย์จากผู้ตายเท่าใด ทาสภริยาอาจได้รับทรัพย์มรดกของบุตร หากบุตรตายก่อนตน (ลักษณะมรดก บทที่ 7)

ถ้าหากผู้ตายไม่มีภรรยาหรือแม่เจ้าเรือนใหญ่ไว้เป็นของหลวง (ลักษณะมรดก บทที่ 3,4)

การแบ่งมรดกภาคญาติ

ผู้รับมรดกในภาคญาตินั้นนับว่ามีจำนวนมากทีเดียว นับตั้งแต่บุตร หลาน หลาน หลาน ลื่อ บุตรบุญธรรม พี่น้องร่วมบิดามารดา พี่น้องต่างบิดาหรือต่างมารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา (ลักษณะมรดก บทที่ 10, 11, 12, 16, 17) การที่กฎหมายกำหนดภาคญาติให้มีผู้รับมรดกไว้เป็นจำนวนมากเช่นนี้ย่อมเป็นผลเสียต่อเศรษฐกิจ เพราะว่าหากจำเป็นต้องมีการรวมทุนเพื่อทำการกิจการใด ก็ย่อมเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงตราพระราชบัญญัติเพิ่มเติมลักษณะมรดก ศก 121 กำหนดไว้ในข้อ 1 และข้อ 2 ว่า ถ้าผู้มรดกภาพมีบุตรภาคญาติให้ได้แก่บุตรเท่านั้น ถ้าบุตรคนใดตายก่อนเจ้ามรดก แต่มีบุตรสืบสายโลหิตอยู่ (คือ หลานผู้ตาย) หลานผู้ตายนั้นรับมรดกแทนบิดามารดาซึ่งตายไปแล้วได้

ถ้าผู้ตายมีบุตรหลานสืบสายโลหิตแล้ว ญาติอื่นที่ไม่ได้สืบสายโลหิตจะรับมรดกภาคญาติไม่ได้ ในบรรดาบุตรด้วยกันให้บุตรทั้งหลายได้รับมรดกดังนี้

1. บุตรชายหญิงอันเกิดด้วยภริยาสุ่ขอและภริยาพระราชทาน ถ้าได้รักษาใช้ และปลงศพ ให้ได้ทรัพย์ 3 ส่วน

2. บุตรชายหญิงอันเกิดด้วยอนุภริยา และภริยาอันทูลขอพระราชทานให้ ถ้าได้รักษาใช้ และปลงศพ ให้ได้ทรัพย์ 2 ส่วน

3. บุตรอันเกิดด้วยทาสภริยา ถ้าได้รักษาใช้และปลงศพ ให้ได้ทรัพย์ 2 ส่วน

สำหรับบุตรบุญธรรมจะได้รับทรัพย์มรดกหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับว่าบิดามารดาบุญธรรมนำมาเลี้ยงดูเป็นบุตรบุญธรรมตั้งแต่เมื่อใด กฎหมายกำหนดว่า ถ้าบุตรบุญธรรมได้นำมาเลี้ยงตั้งแต่เดือนหนึ่งถึงหนึ่งขวบ ให้ได้ทรัพย์ส่วนกึ่ง ถ้าได้รับราชการให้ได้ทรัพย์ 2 ส่วน ถ้านำมาเลี้ยงตั้งแต่ 2 ขวบถึง 4 ขวบ ให้ได้ทรัพย์ 1 ส่วน ถ้าได้รับราชการให้ได้ทรัพย์ส่วนกึ่ง ถ้านำมาเลี้ยงตั้งแต่ 5 ขวบถึง 7 ขวบ ให้ได้ทรัพย์กึ่งส่วน ถ้าได้รับราชการให้ได้ทรัพย์ 1 ส่วน กฎหมายให้เหตุผลไว้ด้วยว่า การที่นำบุตรบุญธรรมมาเลี้ยงตั้งแต่ยังอายุน้อย ให้ได้รับส่วนแบ่งมาก เพราะจะแก้คดีต่างพ่อแม่ เลี้ยงก็ได้เหมือนกันกับลูกหลงไปเกิดที่อื่น ถ้าพ้น 7 ขวบ กฎหมายไม่ให้แบ่งปันทรัพย์มรดกให้เลย “เพราะว่าใหญ่รู้ความแล้ว ท่านเอามาเลี้ยง ท่านไม่มีอาลัยจะว่าคดีแก้ต่างมิได้เลย”

การแบ่งมรดกหญิง

มรดกหญิงโสด

สำหรับหญิงโสด เมื่อถึงแก่กรรม การแบ่งมรดกคงต้องแบ่งตามลักษณะการแบ่งมรดกชาย กล่าวคือ เมื่อหญิงถึงแก่กรรมให้ดูว่าหญิงมีศักดิ์มากกว่า 400 หรือไม่ หากหญิงมีศักดิ์มากกว่า 400 ไร่ ให้แบ่งมรดกออกเป็น 3 ภาค คือ ภาคหลวง, ภาคบิดามารดา และภาคญาติ หากหญิงมีศักดิ์ต่ำกว่า 400 ไร่ ให้แบ่งมรดกออกเป็น 2 ภาค คือ ภาคบิดามารดา และภาคญาติเท่านั้น

มรดกหญิงมีสามี

มรดกของหญิงมีสามี กฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษไม่เหมือนกับกรณีชายหรือหญิงโสด ที่ถึงแก่กรรม เช่น

1. หญิงแต่งงานกับชาย และหญิงถึงแก่กรรม ให้ยกสินเดิมให้แก่ญาติพี่น้องหญิง สิ้นสมรสให้แบ่งปันกันโดยพระราชกฤษฎีกา (ลักษณะมรดก บทที่ 2)

2. หญิงผู้ตายมีสามี แต่จะมีบุตรหรือไม่ก็ตาม ถ้ายังอยู่กับเรือนบิดามารดา มรดกได้แก่บิดามารดาหญิง (ลักษณะมรดก บทที่ 20)

3. หญิงเป็นภริยาชายโดยที่บิดามารดาหญิงไม่ได้ประกอบการแต่งงานให้ หญิงสมัครใจไปอยู่กับชายเองก็ดี หรือหญิงถูกข่มเหงเอาไปก็ดี และหญิงนั้นเกิดบุตร ต่อมาหญิงนั้น ถึงแก่กรรม ทรัพย์นั้นได้แก่บิดามารดาของหญิง (ลักษณะมรดก บทที่ 22)

4. ภรรยาหลวง และอนุภริยาตาย หากญาติมาฟ้องเอาทรัพย์มรดก ให้แบ่งปัน สิ้นเดิมและทุนหญิงให้แก่ญาติพี่น้องหญิง สิ้นสมรสลงไว้แก่ชาย ถ้าภรรยาทั้งหลายไม่มีสิ้นเดิม หรือทุน ไม่ต้องแบ่งปันทรัพย์มรดกให้แก่ญาติพี่น้องหญิง (ลักษณะมรดก บทที่ 35)

มรดกพระภิกษุ

พระภิกษุมรณภาพลงให้ทรัพย์ตกได้แก่วัดที่พระภิกษุนั้นมรณภาพ เว้นแต่พระภิกษุ จะยกให้แก่ผู้หนึ่งผู้ใด ทั้งนี้เฉพาะทรัพย์ที่พระภิกษุได้มาในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศ ในทำนอง เดียวพระภิกษุจะรับทรัพย์มรดกของญาติพี่น้องไม่ได้ เว้นแต่เขาจะอุทิศให้

การที่กฎหมายไม่ให้คฤหัสถ์ได้มรดกของพระภิกษุ เพราะเห็นว่าทรัพย์สินที่เป็นของ พระภิกษุนั้น ผู้ถวายสิ่งของแก่พระภิกษุมีเจตนาทำบุญให้แก่พระภิกษุและเป็นของอยู่ในอาราม อยู่แล้ว

ส่วนการที่พระภิกษุไม่อาจรับมรดกของคฤหัสถ์นั้นกฎหมายให้เหตุผลว่า “เหตุว่าเป็น บุตรพระเจ้าแล้ว”

สำหรับสามเณรนั้นมีสิทธิรับมรดกเหมือนคฤหัสถ์และให้ได้รับส่วนแบ่งทรัพย์มรดก ของบิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ตามกฎหมาย (ลักษณะมรดก บทที่ 37)

พินัยกรรม

พินัยกรรมคือคำสั่งของผู้ตายที่จะแจกทรัพย์มรดกให้ผู้หนึ่งผู้ใดตามความพอใจในเมื่อ ผู้ทำพินัยกรรมได้ตายไปแล้ว พินัยกรรมนั้นจะต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร มีข้อความไม่ เลื่อนลอย และต้องมีพยานลูกนั่งครบตามฐานานุกรมของผู้ทำพินัยกรรม ดังนี้คือ

พระสงฆ์ให้มีผู้เฒ่าผู้แก่นั่ง 3-4 คน

พราหมณ์ให้มีพระสงฆ์และพราหมณ์นั่ง 4-5 คน

ผู้มีบรรดาศักดิ์ 10,000 ให้มีผู้นั่ง 9-10 คน

ผู้มีนา 1,000 ถึงนา 800 ให้มีผู้นั่ง 7-8 คน

ผู้มีนา 600 ถึงนา 400 ให้มีผู้นั่ง 5-6 คน

ขุนหมื่นพันทนาย ให้มีผู้นั่ง 4-5 คน

ไพร่เป็นดี ให้มีผู้นั่ง 3-4 คน

• พยานทั้งหลายจะต้องถามผู้ทำพินัยกรรมเพื่อให้รู้ว่าผู้ทำพินัยกรรมนั้นมีสติมั่นคง เป็นปกติหรือมีสติพันเพื่อน การถามผู้ทำพินัยกรรม กฎหมายกำหนดให้พยานถามผู้ทำพินัยกรรมถึง 3 มื้อ 3 หน ถ้าผู้ทำพินัยกรรมถ้อยคำไม่เป็นปกติ พินัยกรรมนั้นฟังไม่ได้ ถ้าถ้อยคำผู้ทำพินัยกรรมมั่นคงดีเป็นปกติในเวลาทำพินัยกรรมถึงผู้ทำพินัยกรรมตายในเวลาหนึ่งวัน หรือสองวันก็ตาม พินัยกรรมนั้นใช้ได้ตามกฎหมาย

ถ้าพยานไม่ได้สอบถาม 3 มื้อ 3 หน กฎหมายถือว่าพินัยกรรมนั้นเสียไป เว้นแต่ผู้ทำพินัยกรรมจะถึงแก่ความตายเมื่อพ้นระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ พินัยกรรมนั้นจึงจะถือว่า มีผลใช้ได้

กำหนดระยะเวลามีดังนี้

ผู้มีบรรดาศักดิ์นา 10,000 ทำพินัยกรรมพ้นเดือนหนึ่งกับ 15 วัน จึงถึงแก่นิจกรรม
พราหมณ์ทำพินัยกรรมไว้พ้นเดือนหนึ่งกับ 10 วัน จึงมีมรณภาพ

ถ้านา 1,000 มาถึงนา 800 ทำพินัยกรรมไว้พ้นเดือนหนึ่งกับ 5 วัน จึงถึงมรณภาพ

ถ้านา 600 ถึงนา 400 ทำพินัยกรรมไว้พ้นเดือนหนึ่งกับ 3 วัน จึงมรณภาพ

พันทนายไพร่เป็นดี ทำพินัยกรรมไว้พ้นเดือนหนึ่ง จึงถึงมรณภาพ

กำหนดระยะเวลาดังกล่าวมีข้อยกเว้นสำหรับการทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้แก่พระสงฆ์ แม้ผู้ทำพินัยกรรมจะตายก่อนพ้นระยะเวลาดังกล่าวมาข้างต้นก็ตาม ก็ไม่ให้เรียกทรัพย์สินนั้นคืน ทรัพย์สินนั้นให้เป็นสิทธิแก่พระสงฆ์

การยกทรัพย์สินให้ผู้อื่นในขณะที่เจ้าของทรัพย์สินกำลังใกล้ตาย

ความจริงกฎหมายไทยที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงมีข้อดีอยู่หลายประการ เช่น

1. กฎหมายมักจะทำให้เหตุผลของการมีบทบัญญัติกฎหมายนั้น ๆ เสมอ

2. กฎหมายมักจะมีบทบัญญัติที่แน่นอน ชัดเจนเพื่อป้องกันมิให้มีข้อโต้แย้งเมื่อเกิด

ข้อสงสัย เนื่องด้วยบทกฎหมายมักจะเขียนในลักษณะที่สามารถชี้ขาดได้แน่นอนไว้ และด้วยบทกฎหมายไม่เปิดช่องให้ตีความเป็นประการอื่นได้ ทั้งนี้เห็นได้จากบทกฎหมายที่ผู้เจ็บป่วยใกล้ตายยกทรัพย์สินให้แก่ญาติพี่น้อง ข้าทาสบริวารซึ่งมีความว่า

“ผู้อาภานั้นมีทรัพย์สินของ แก้วแหวนเงินทอง สรรพทรัพย์สินสิ่งใด ๆ และเรียกเอาทรัพย์สินนั้นออกมายื่นให้ถึงมือ บุตรภรรยาญาติพี่น้องพ้องพันธุ์มิตรสหายทาสกรรมากรชายหญิง และให้

ทานทรัพย์กับมือผู้อาพาธเองไซ้ และบุตรพี่น้องพ้องพันธุ้มิตรสหาย "ได้รับทรัพย์นั้นไปจากมือผู้อาพาธนั้น และมีเจ้าไทยพระสงฆ์ผู้เฒ่าผู้แก่ลุ่มนึ่ง รู้เห็นด้วยเป็นค่านับ ท่านว่าเป็นสิทธิแก่ผู้ได้ทรัพย์นั้น ถ้าผู้อาพาธถึงแก่มรณภาพไซ้ ท่านมิให้เรียกเอาทรัพย์นั้นมาแบ่งปันเลย" (ลักษณะมรดก บทที่ 50)

จะเห็นได้ว่ากฎหมายบัญญัติไว้ชัดเจนว่า ผู้จะได้สิทธิในทรัพย์จากผู้ใกล้ตายนั้น ผู้ใกล้ตายจะต้องยื่นทรัพย์ให้กับมือ ผู้รับทรัพย์จะต้องรับจากมือ ทรัพย์นั้นจึงตกเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้รับ มิฉะนั้นให้นำทรัพย์เข้าในกองมรดกแบ่งกันต่อไป